

**Adoption jälkipalvelu - adoptoitujen mielikuvia termistä
ja tietoisuus palvelusta**

Riikka Polo

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Kevätlukukausi 2024

Opettajankoulutuslaitos

Ohjausalankoulutus

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Polo, Riikka. 2023. Adoption jälkipalvelu - adoptoitujen mielikuvia termistä ja palvelun tiedettävyys. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Ohjausalan koulutus. 35 sivua + 2 liitesivua.

Tutkimuksessa tarkastellaan adoption jälkipalvelu -termiä ja adoptoitujen tietoisuutta palvelusta. Tutkimuksen taustalla rinnastettiin neuvonnan ja ohjauksen suhdetta adoption jälkipalvelussa tuoden esiin palvelun erityispiirteet. Tutkimuksen yhtenä tulokulmana on kielen merkityksen tunnistaminen.

Tavoitteena on tuoda esiin tietävätkö adoptoidut heille kuuluvasta jälkipalvelusta ja mitä mielikuvia heillä on jälkipalvelu -termistä, sekä lisäksi heidän ehdotuksiansa korvaavasta termistä. Tutkimus on toteutettu verkkokyselynä ja sen analyysit on toteutettu aineistolähtöisesti. Tulosten tulkinnassa hyödynnetään teoreettista viitekehystä. Tutkimusmenetelmänä on käytetty sisällönanalyysia, esimerkiksi muodostamalla vastauksista tyyppiryhmiä. Saadut tulokset sisältävät sekä määrällistä että laadullista ainesta.

Keskeisimpinä tuloksina tutkimuksen näytteestä käy ilmi, että merkittävä osa vastanneista adoptoiduista eivät ole tienneet adoption jälkipalvelumahdollisuudesta, tai ainakaan siitä, että palvelu koskisi heitä itseään. Valtaosan mielestä jälkipalvelu -termi on epämieluisa, kylmä, luotaantyöntävä. Korvaavan termin keksiminen osoittautuu pääosin vaikeaksi, mutta termiin kaivataan selkeyttä.

Tulosten johtopäätöksenä voidaan epäillä, että vaikeasti ymmärrettävä jälkipalvelu -termi saattaa olla yhteydessä palvelun saavutettavuuteen tai itsessään siihen, että osa adoptoiduista ei tiedä palvelun olemassaolosta. Tulosten perusteella vaikuttaa myös siltä, että termin toivottaisiin olevan selkeämpi ja informatiivisempi. Jatkossa voitaisiin tutkia, vaikuttaisiko termin muuttaminen palvelun saavutettavuuteen ja ymmärrettävyyteen, sekä mikä olisi paras väylä tavoittaa adoptoidut.

Asiasanat: adoptio, jälkipalvelu, kielen merkitys, adoptiotutkimus, ohjaus ja neuvonta

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
2	ADOPTION JÄLKIPALVELU	7
	2.1 Mitä tarkoittaa adoption jälkipalvelu?.....	7
	2.2 Ohjauksen ja neuvonnan suhde adoption jälkipalvelussa.....	9
3	KIELEN MERKITYS JA MIELIKUVAT	12
	3.1 Kielen merkitys ohjauksessa	12
	3.2 Mielikuvat	14
4	TUTKIMUSPROSESSI	16
	4.1 Tutkimuksen lähestymistavat ja tutkimuksen kulku	16
	4.2 Aineiston keruu ja tutkimukseen osallistujat	17
	4.3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	18
	4.4 Aineiston analyysi.....	19
	4.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset ratkaisut	20
5	TULOKSET	22
	5.1 Tietävätkö adoptoidut heille kuuluvasta jälkipalvelusta?.....	23
	5.2 Mitä mielikuvia jälkipalvelu -termi adoptoiduissa herättää?	24
	5.3 Vaihtoehtoja jälkipalvelu -termille	25
	5.4 Tulosten välinen yhteys	26
6	POHDINTA	27
	6.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	27
	6.2 Jatkotutkimusmahdollisuuksia ja kehitysehdotuksia	29
	LÄHTEET	32
	LIITTEET	36

1 JOHDANTO

Adoptiotyötä on tehty Suomessa viimeisen sadan vuoden ajan ja se on muuttanut muotoaan kulloisenkin ajan parhaan ymmärryksen mukaan (Tervonen-Arnkil 2015a, 57). Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2022 Suomessa tehtiin yhteensä 269 adoptiota, mikä on poikkeuksellisesti edellisvuotta enemmän, sillä adoptioiden määrä on ollut laskussa jo pidemmän aikaa. Esimerkiksi vuonna 2010 adoptioita tehtiin 45% nykyistä enemmän. Tilastokeskus kertoo myös, että vaikka adoptioiden kokonaismäärä Suomessa on laskussa, niin ulkomailla syntyneiden lasten adoptioiden määrä on lievässä nousussa. Adoptioprosessissa tulevien adoptiovanhempien tukena on Suomessa adoptioeuvonnan palvelut ja niihin sisältyy myös *adoption jälkipalvelu*, jolla on tarkoitettu eri aikoina eri asioita (Partanen 2014, 16). Kyseistä termiä ei kuitenkaan löydy sellaisenaan edes Adoptiolaista (22/2012) eikä siihen vuonna 2022 tehdyistä muutoksista (622/2022), vaikka kyseessä on tunnistettu palvelumuoto, joka koskee sekä adoptiovanhempia että adoptoituja.

Ollessani yliopistoharjoittelussa adoptiotyötä tekevässä järjestössä, sain eteeni jonkinlaisen palvelukartan ja sitä tutkiessani huomasin nopeasti, että kaikki muut palvelut olivat jo otsikoiltaan kenen tahansa ymmärrettävissä – ne sisälsivät tiedon, kenelle palvelu on ja mitä se sisältää, mutta *adoption jälkipalvelu* ei sitä suoranaisesti kerro. Kuulin myös järjestössä työskentelevältä adoptoidulta, että samaan aikaan aikuisten adoptoitujen keskuudessa jälkipalvelu oli noussut suureksi puheenaiheeksi, sillä kun he kuulivat maaliskuussa 2021 julkaistun Adoptoidun Ääni -podcast -jakson (jakso 12. Juurimatka ja adoption jälkipalvelut, vieraana Malla Jauhiainen) monet tiedostivat olleensa täysin tietämättömiä tuon palvelun koskevan myös heitä itsejään. Mitä siis on jälkipalvelu ja koskeeko se myös adoptoituja? Tähän kysymykseen vastataan tutkimuksen luvussa 2.1. ja luvussa 2.2. pohditaan ohjauksen ja neuvonnan suhdetta adoption

jälkipalvelussa; onko adoptioneuvonnan palveluissa, ainakin jälkipalvelun osalta, sittenkin enemmän kyse ohjauksesta?

Ohjauksen kentällä on jo pidemmän aikaa puhuttu siitä, että ohjauksen tarve yhteiskunnassa on lisääntymässä ja nyt se myös jo näkyy. Selvästikään nykyiset ohjaus- ja neuvontapalvelut ja niiden laajuus eivät riitä tavoittamaan kaikkia. Ohjauksen saatavuuteen on pyritty vaikuttamaan yhteiskunnan tasolla mm. Valtioneuvoksen vuonna 2020 julkaistulla uudella Elinikäisen ohjauksen strategialla. Adoptiokeskustelussa adoptoidut ovat näyttäneet ”*ikuisina lapsina*” (Ruohio 2016, 25), vaikka oikeasti myös adoptioon tulisi suhtautua elinikäisenä prosessina ja ottaa huomioon adoptoitujen koko elämän aikana muuttuvat tarpeet (Walton 2012, 443). Elinikäisen ohjauksen strategian (Valtioneuvosto, 2020) pitkän tähtäimen tavoitteisiin kuuluu, että ohjauksella pystyttäisiin edistämään tasa-arvoista, oikeudenmukaista ja monimuotoista yhteiskuntaa Suomessa. Selkeästi ymmärrettävät, kohdennetut ja saavutettavat ohjaus- ja neuvontapalvelut tukevat strategian tavoitteita. Jotta ohjausta tarvitseva henkilö saa tarvitsemansa avun, hänen tulisi saada tietää palvelun olemassaolosta helposti ja ymmärrettävästi.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, tietävätkö adoptoidut itse tästä heillekin kuuluvasta adoption jälkipalvelusta. Ja koska ymmärrettävyys liittyy perustavanlaatuisesti myös käytettyyn kieleen ja sen merkitykseen, tutkimuksen pääkysymyksenä adoptoiduilta kysyttiin, että mitä ajatuksia tuo termi jälkipalvelu heissä herättää. Josta päästiin vielä jatkokysymykseen, että jos *jälkipalvelua* ei olisi terminä olemassa, niin mitä toista termiä voitaisiin vastajien mielestä käyttää palvelua kuvatessa. Onnismaa (2021, 56) nostaa esiin, että kieli ja viestintä ovat ohjaajan tärkeimpiä työvälineitä ja kuvailee kieltä laajana, alati kehittyvänä kulttuuristen työkalujen järjestelmänä. Jensenin (2–4, 1999) mukaan 1990-luvun yhteiskuntamuoto perustui etenkin informaation käsittelyyn ja keskiössä olivat palvelut, koulutus ja pääoma. Elämäämme uutta aikaa Jensen kuvaa sen sijaan elämysten, mielikuvien ja tarinoiden yhteiskuntana, jossa korostuu etenkin tunteet ja yhteisöt (*Dream Society*). Hän painottaa mielikuvilla olevan suuri vaikutus ihmisten elämässä ja päätöksenteossa. Kolmannessa luvussa käsitellään kielen merkitystä ohjauksessa (3.1) ja mielikuvia (3.2).

Tutkimuksen lähtökohtana oli kielen tarkastelun lisäksi saada näkyviin juuri adoptoitujen oma näkökulma, joten kyselylomake suunnattiin suoraan adoptoiduille, eikä alan ammattilaisille tai adoptiovanhemmille. Vastaavaa tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty, mutta yleisesti adoptiotutkimusta löytyy kansainvälisesti paljon ja Suomestakin jonkin verran. Jäppisen mukaan vielä vuonna 2012 (46–47) adoptiolapsia koskevien tutkimusten aineisto kerättiin pääosin adoptiovanhemmilta, mutta nyt vuonna 2023 Suomestakin löytyy jo tutkimuksia, joiden aineisto on kerätty adoptoiduilta itseltään. Esimerkiksi Päivi Partanen tutki liseniaattityössään vuonna 2014 aikuisten adoptoitujen kokemuksia adoptiosta puhumisesta ja perhesiteistä, ja Heidi Ruohio käsitteli vuonna 2016 väitöskirjassaan kansainvälisesti Suomeen adoptoitujen kokemuksia perheeseen ja kansaan kuulumisesta. Ruohio tuokin esiin (2016, 30), että vasta pieni osa kansainvälisesti Suomeen adoptoiduista ovat edes vielä aikuisikäisiä. Neljännessä luvussa esitellään tämän tutkimusprosessin kulku kaikkine vaiheineen ja viidennessä luvussa tutkimuksen tulokset.

Adoption tematiikan erityisluonteen vuoksi olemassa olevat tukipalvelut adoptiovanhemmille ja adoptoiduille ovat todella tärkeitä. Näin post-normaalina aikana koko maailma ja sen kaikki tieto on enemmän saavutettavissa kuin koskaan aikaisemmin. Identiteettikysymykset ovat esillä jatkuvasti ja ihmiset ovat entistä enemmän kiinnostuneita itsetuntemuksesta ja tunteiden merkityksestä. Kaiken yllätyksellisyyden ja hämmennyksen keskellä halutaan löytää tapahtumille yksinkertaisia selityksiä, mutta samaan aikaan tarvitsemme kykyä taustoittaa asioita ja hyväksyä niiden kompleksisuutta, sekä ymmärtää muutoksen merkityksen. (Dufva 2020, 52.) Mutta saavuttaako tuki tarvitsijansa ja voidaananko siitä tehdä vielä selkeämpää ja tavoitettavampaa? Kuudes luku kattaa tutkimuksen johtopäätökset, pohdinnan ja jatkokysymykset.

2 ADOPTION JÄLKIPALVELU

Tässä luvussa selvitetään, mitä adoption jälkipalvelulla tarkoitetaan (2.1.) ja lisäksi tarkastellaan ohjauksen ja neuvonnan suhdetta, etenkin adoption jälkipalvelussa (2.2.).

2.1 Mitä tarkoittaa adoption jälkipalvelu?

Adoption jälkipalvelu tarkoittaa palvelua, jota voivat saada adoptoitu, hänen jälkeläisensä, biologiset vanhemmat ja adoptiovanhemmat. Se on palvelu, jossa voidaan selvittää taikeskustella biologiseen syntyperään ja adoptioon liittyvistä asioista, sekä asianomaisen halutessa välittää virallisia adoptioasiakirjoja tai suunnitella juurimatka. Jälkipalvelusta on vastuussa se taho, joka on hoitanut kyseessä olevan adoption, eli Suomessa se tarkoittaa kunnan sosiaalitoimistoa ja jotain näistä kolmesta adoptiopalvelunantajasta; Pelastakaa Lapset ry, Interpedia ry tai Helsingin kaupungin sosiaalivirasto (Adoptiolaki 2012/22, 33 §). Adoption jälkipalvelu on aina vapaaehtoista, sinne voi hakeutua minkä ikäisenä vain ja palvelunantajan tulee tarjota sitä aina ilmaiseksi (Pelastakaa Lapset ry).

Kun prosessissa käsitellään mm. adoptioon liittyviä arkistotietoja, voi esiin tulla vaikeita asioita, kuten dokumenttien puuttuvuus, biologisten vanhempien hankalat olosuhteet, sairaudet tai kuolema, on osaavan sosiaalityöntekijän rooli jälkipalvelussa merkittävä. Myös yhteiskunnan, ajan ja sosiaalityön eroavaisuudet, eri maiden lait ja käytänteet tulee osata ottaa huomioon. (Tervonen-Arnkil 2015, 57–58). Adoptiokysymyksiin perehtynyt erityistason psykoterapeutti Joonas Mikkola huomauttaa haastattelussaan (Vihavainan & Böling-Navarro, 2019a, 31), että etenkin kansainvälisen adoption parissa on varauduttava myös siihen, että adoptiohetkellä annettu tieto voi muuttua selvittämistä tehdessä. Esimerkkinä hän nostaa tilanteen, jossa lapsen löytöpaikkaa on haluttu kaunistella alkuperäisissä annetuissa tiedoissa. Tulee siis tiedostaa, että vaikka yhteydenotto biologisiin perheenjäseniin tehtäisiin jälkipalvelun kautta, se ei välttämättä tuota tulosta ja adoptoitu voi kokea sen uutena hylkäämisen

kokemuksena (Partanen 2014, 19), mikä vaatii jälkipalvelun työntekijältä asiaan kuuluvaa suhtautumista ja taitoa.

Tietojen löytyminen riippuu paljon myös siitä, mikä adoption muoto on valittu sitä tehdessä. Adoptiot voidaan vieläkin jakaa suljettuihin ja avoimiin adoptioihin. Sillä määritellään, onko adoption osapuolilla tiedossa toistensa henkilötiedot ja mahdollisuutta pitää yhteyttä toisiinsa. Suljetussa adoptiossa yhteydenpito biologisiin vanhempiin ei ole mahdollista, mutta avoimessa adoptiossa voidaan yhteys säilyttää suoraan tai välitettynä. (Ruohio, 2014, 18.) Suomessa avoimen adoption mahdollisuus nähdään lapsen oikeutena ja se on myös kirjattuna adoptiolakiin (2012/22, 58–64 §). Suhtautuminen avoimeen adoptioon on nykyään myönteisempää, sillä tiedetään, että on adoptoidun etujen mukaista, että hän saa tietoa biogeneettisestä syntyperästään (Howell 2006, 155). Esimerkiksi adoptoidun identiteetistä ja sen rakentumisesta puhutaan paljon ja identiteettitutkimuksissa näkyy usein pohja-ajatus siitä, että adoptio tuo yksilön identiteetin muodostamiseen lisää työtä, vaikka se ei näyttäydykään kaikkien adoptoitujen elämässä samalla tavalla (Ruohio 2014, 31). Tämä muistuttaa myös sitä, että adoption jälkipalvelussa yksilöllisyys tulee aina ottaa erityisesti huomioon.

Pärssinen-Hentula (2007, 146–148) toteaa, että kansainvälisten adoptioiden myötä adoptiolasten kasvaneet erityistarpeet luovat tarvetta kehittää lakisääteiselle jälkipalvelulle rinnakkaisia tukimuotoja adoptiolasten ja -perheiden tukemiseksi. Suomessa sana ”jälkipalvelu” onkin vakiintunut tarkoittamaan adoptioissa säädetyn lakisääteisen jälkipalvelun (joka sisältää asiakirjoihin tutustumisen, biologisten perheenjäsenten mahdollisen yhteydenoton tai kuulumisten saamisen) lisäksi sen puitteissa annettavaa muuta tukea asiakkaalle. Myöhemmin Pärssinen-Hentula (2009, 19) tarkentaa tähän kuuluvan muun muassa psykososiaaliset palvelut. Adoption jälkipalveluun hakeudutaan usein jonkun muun identiteetille merkittävän aikajakson yhteydessä ja vaatimukset saada tietää biologisesta syntyperästään esimerkiksi vasta aikuisena, ovat hyviä esimerkkejä siitä, että lapsen etu voi konkretisoitua hänelle itselleen vasta aikuisiässä (Walton 2012, 4).

Keskusteltuani alalla työskentelevän aikuisen adoptoidun kanssa, hän kertoi minulle, että Suomessa nuorten aikuisten adoptoitujen keskuudessa

jälkipalvelusta on alettu puhumaan vasta viime vuosina. Kun aihetta käsiteltiin Adoptoidun ääni -podcastissa vuonna 2021 (12), täyttyivät aikuisten adoptoitujen someryhmät keskustelusta ja ihmettelystä, miten suuri osa adoptoiduista eivät itse ole olleet tietoisia tästä heille kuuluvasta palvelusta. Olisikin syytä tarkastella, onko jälkipalvelun muoto ja saavutettavuus tarpeeksi selkeää, että se tavoittaa sitä tarvitsevat henkilöt.

2.2 Ohjauksen ja neuvonnan suhde adoption jälkipalvelussa

Adoptiosta puhuttaessa käytetään termiä adoptioneuvonta, jonka alle kuuluu myös adoption jälkipalvelu. Onnismaan (2021, 28) mukaan neuvonta ja ohjaus ovat erillisiä käsitteitä kuvaamaan ammatillista tapaa toimia, mutta käytännössä ne kietoutuvat toisiinsa. Samaan joukkoon kuuluu myös tiedottaminen. Tiedottaminen on puhtaasti tiedon jakamista, neuvonta on sen sijaan vuorovaikutteisempaa kuin tiedonvälitys, mutta neuvonnan suhde tietoon perustuu asiantuntijatietoon (Onnismaa 2021, 33). Ohjauksen ensisijainen tehtävä taas ei ole tiedottaminen tai neuvominen, vaan siihen sisältyy myös päätöksenteon tukijuus (Vehviläinen 2001, 179). Eli kun henkilö saapuu ammattilaisen luokse ja esimerkiksi epäröi jotain päätöstään, ammattilaisen tehtävä on esittää vaihtoehtoja ja tällöin kyse on jo neuvonnan sijaan ohjauksesta (Onnismaa 2021, 30). Myös tilanteessa, jossa ohjattavalla on kysymyksiä, joita hän ei kehtaa esittää, tai hän luulee jo tietävänsä riittävästi käsitellystä asiasta, eivät tiedottamisen tai neuvonnan toimitavat riitä, vaan tarvitaan ohjauksen menetelmiä. Jo näillä perusteilla huomataan, että neuvonta ei välttämättä kata adoption jälkipalveluun hakeutuneen henkilön tarpeita, vaan ammattilaisella tulee olla kyky huomata tilanteiden tulkinnanvaraisuus ja tarjota kannattavampia menettelytapoja työskentelyyn. Tämän voidaan katsoa vaativan ohjausajattelutaitoja. (Onnismaa 2021, 30–33.)

Puhuttaessa ohjauksesta Ojanen (2001, 27) nostaa keskeisimmäksi työskentelyn tavoitteeksi tutkivan työtteen oppimisen, jotka hän käytännön tasolla kuvaa tarkoittavan ihmettelystä, pysähtymistä, kohtaamista ja uudelleen orientoitumista. Ojasen (2001, 28) mukaan pelkkä rationaalisuus ja tehokkuus kaaventavat myös ammattilaista työntekijän roolissa, eikä sen voisi ajatella olevan

haluttua, kun kyse on ihmisten välisestä kohtaamistilanteesta. Adoption jälkipalvelun voidaan ajatella olevan jotain, mitä tapahtuu ihmisten välissä, ei suinkaan yksisuuntaista neuvontaa, sillä merkityksen ja ehdot antaa nimenomaan asiakas. Jälkipalvelun kohtaamistilanteessa ammattilainen ei voi esimerkiksi olla ottamatta huomioon palveluun tulleen tunnetiloja. (Ojanen 2001, 65.) Ohjaaminen ei kuitenkaan ole terapian kaltaista toimintaa, sillä ohjaajan ei tule analysoida asiakkaiden sanomisia tai etsiä diagnooseja. Kyse ei myöskään varsinaisesti ole auttamisesta, vaikka sitäkin voi sisältyä ohjaustilanteeseen. Kuitenkin ohjaaja tai asiakas voi kokea toiminnan myös terapeuttisena tai auttamisena. (Pasanen, 2004, 154–155.)

Adoption jälkipalvelussa tilannekohtaisuus ehdottomasti korostuu, eikä ammattilainen voi koskaan tietää ennalta prosessiin kuuluvia vaiheita tai asiakkaan yksilöllisiä tarpeita. ”Ennalta tietämisen” on todettu estävän dialogin muodostumista, joten ammattilaisen tulee välttää nopeita johtopäätöksiä ohjattavan tilanteesta ja toiveista (Onnismaa 2021, 35). Ennalta tietäminen voisi olla osa neuvontaan, jossa tietoa välitetään sellaisenaan sitä kysyvälle, mutta ohjauksen luonteeseen se ei kuulu. Ohjauksessa tulee lähestyä toimijaa niin tämän yksilöllisen elämänhistorian ja merkityksen kautta, mutta on osattava samalla huomioida ja ymmärtää tilanteeseen vaikuttavia yhteiskunnallisia tekijöitä. (Vanhalakka-Ruoho 2015, 39–54). Tämä tulee varmasti erityisesti esiin kansainvälisiä adoptioita koskevissa jälkipalvelutilanteissa. Sosiodynaamisen ohjauksen pioneerin professori Peavyn (2004, 102) mukaan ohjaajalta odotetaan kykyä yhdistellä saatavilla olevia resursseja ja näin rakentaa ohjaustilanne kulttuurisen tietoisuuden ja yksilöllisen dialogin ympärille; sisältäen havaintojen ja pohdintojen jakamista ja tarinoiden kuulemista.

Työryhmä Ruponen, Nummenmaa ja Koivuluhta (2000, 17) jakavat ohjaamisessa tarvittavat taidot kolmeen eri ryhmään: reaktio, vuorovaikutus ja toimintataidot. Ohjaajan reaktiotaidot lisäävät tarpeiden ja toiminnan ymmärtämistä ja sisältää esimerkiksi aktiivisen kuuntelun, toistamisen, selventämisen, empatian, tiedon kokoamisen ja jakamisen. Ohjaajan läsnäolosta ja empatiasta viestittää erityisesti aktiivinen kuuntelu, mutta sen lisäksi tärkeää on myös havainnoida sitä, mitä ei sanota ääneen. Oikeilla toimintatavoilla (muun muassa

kysymällä, empatialla, vahvuuksien esiin nostamisella, välittömyydellä, oman kokemuksen tuomisella, prosessin havainnoinnilla ja tavoitteiden asettamisella) ohjaaja voi rohkaista asiakasta ilmaisemaan itseään ja auttaa jakamaan vaikeita tunteita. (Ruponen ym. 2000, 170.) Adoption jälkipalvelun neuvonpyyntötilanteessa ohjattavan ja ammattilaisen rooli voi muistuttaa neuvontapalvelua (Onnismaa 2021, 33), mutta tarkemmin ajateltuna palvelun luonne ja sen henkilohtaisuus tuo työhön nopeasti ohjauksellisuutta puhtaan neuvonnan sijaan. Myös englannin kielessä adoptioon jälkipalvelusta puhuttaessa ei kyse ole neuvonnasta, vaan ohjauksesta; *”post adoption counselling”*.

Sitä, miksi suomen kielen vastine ei virallisesti ole ohjaus vaan neuvonta, on mielestäni syytä ihmetellä. Adoptioneuvonnan alle lasketaan jälkipalvelun lisäksi myös ennen adoptiota tapahtuva työskentely sosiaalityöntekijän ja adoptiota hakevien vanhempien (tai vanhemman) välillä. Tämä tarkoittaa lähes vuoden kestäväää säännöllistä tapaamista ja valmennusta, jossa selvitetään muun muassa ovatko henkilöt sopivia adoptiovanhemmiksi, onko heillä kykyjä huolehtia mahdollisista lapsen erityistarpeista ja tehdään kotiselvitys (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil, 2015, 43). On itsestään selvää, että kun kyse on näin suurista asioista, ei neuvonnan toimintaperiaatteet riitä, vaan toiminnassa itseasiassa onkin kyse oikeasti ohjauksesta. Käytetyn kielen merkitys tulisi huomioida myös palveluista puhuttaessa, yhtä lailla kuin toiminnan sisällä.

3 KIELEN MERKITYS JA MIELIKUVAT

Kun tutkimuksen yhtenä tavoitteena on selvittää vastaajien ajatuksia termistä jälkipalvelu, on kyse kielen merkityksestä ja sen tulkinnasta. Edellisen luvun lopussa tarkasteltiin, onko adoption jälkipalvelun toiminnassa kyse *neuvonnasta* vai *ohjauksesta*. Sen lisäksi, että ne eriävät toisistaan toiminnaltaan, näkyvä ero on selvästi myös niistä käytetty kieli: *neuvonta* ja *ohjaus* ovat kaksi eri sanaa. Käytetty kieli herättää ajatuksia ja ajatuksista muodostuu mielikuvia. Tässä luvussa käsitellään kielen merkityksestä ohjauksessa (3.1) ja mielikuvia (3.2).

3.1 Kielen merkitys ohjauksessa

Onnismaa (2021, 57) painottaa, että kieli ei ole viaton väline, vaan sen avulla muodostetaan todellisuutta. Ohjausalalla on problematisoitu esimerkiksi *ohjattava*-sanan käyttämistä, kun kuvataam ohjaukseen hakeutunutta henkilöä, termin objektiivisuuden takia (esim. Onnismaa 2021, 10), mutta silti termi on yleisessä käytössä. Vaikuttaa siltä, että suomen kielestä ole löydetty parempaa termiä kuvaamaan juuri tuon henkilön roolia ja olisi paljon monimutkaisempaa kieltä käyttää joka välissä muotoa ”ohjaukseen hakeutunut henkilö”. Onnismaan (2021, 73) mukaan ohjauksen kieli on jo muuttunut tai muuttumassa, vaikka kyse onkin vaikeasti kuvattavista prosesseista. Hän tuo esiin, että ohjausalan kielenkäytössä voitaisiin siirtyä pysähtyneistä ja irrallisista termeistä enemmän ihmisten ja asioiden suhteita ja toimintaa kuvaavaan kieleen. Onnismaa (2021, 57) painottaa, että kieli ei ole viaton väline, vaan sen avulla muodostetaan todellisuutta. Ei ole millään tavalla samantekevää, millaista kieltä käytetään ja mitä ovat käytössä olevat käsitteet. Kielelliset ilmaisut voivat yhtä lailla avata kuin sulkea eri vaihtoehtoja toimijalle. Jos esimerkiksi kuulee käsitteen ”adoption jälkipalvelu” ja se ei herätä mitään kiinnostusta tai kuulosta siltä, että koskisi juuri adoptoitua itseään, voi tämä jäädä kokonaan rekisteröitymättä mieleen.

Ojasen (2001, 65) mukaan kielen merkityksissä on kyse suhdemerkityksistä, koska jokaisella ihmisellä on erilainen tapa jäsentää kokemuksiaan. Ei ole pelkästään kyse ohjaajan tai ohjattavan kielenkäytöstä, vaan siitä mitä heidän välissään olevassa tilassa tapahtuu ja mikä merkitys sillä on. Puhuttaessa adaption jälkipalvelusta, voisi sen ajatella olevan juuri tuota välissä tapahtuvaa ja näin ollen olisi tärkeää, että sen tarkoitus ja merkitys ymmärrettäisiin osallistujien kesken lähtökohdiltaan samalla tavalla. Mutta ennen kuin ohjaustilanteeseen on päästy, on kyse siitä, miten ymmärrettävästi palvelu itsessään on nimetty; mikä on se yläotsikko, jonka alla toiminta tapahtuu. Se, että alalla toimivalle ammattilaiselle toiminta ja termit ovat itsestään selviä, ei tarkoita, etteikö ne voisi olla epäselviä ohjattavalle, tai etenkin henkilölle, joka ei ole vielä löytänyt tietään ohjaukseen, mutta tarvitsisi sitä. Hyvä ohjaustilanne rakentuu avoimelle dialogille jossa myös ohjattavalla on tilaa antaa tietoa ja arvoa tilanteeseen, sen sijaan, että ohjaus etenisi pelkästään ohjaajalähtöisesti. (Ojanen 2001, 67–68)

Kieltä ja sen merkitystä ei voi koskaan pitää itsestäänselvyytenä myöskään ammattilaisten kesken. Eriksson (2007, 10) kertoo joukon tutkimukseensa osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kokevansa, että adoptioon liittyy jotain mystiikkaa ja että kaikki alan ihmiset eivät edes tiedä tai ymmärrä, mihin heidän tekemänsä työ perustuu. Hän painottaa, miten tärkeää on tiedostaa ennakkokäsityksemme ja asenteemme kaikkien adoptiota koskevien asioiden suhteen. Se, millaista kieltä käytämme adoptiosta puhuessa, on merkittävä tekijä ja Erikssonin mukaan termien välillä on toisinaan positiivista ja toisinaan negatiivista latausta. (Eriksson 2007, 11–12). Adoptio on erityisen herkkä alue, koska siinä on kyse ihmisistä, heidän elämästään ja identiteetistään. Kun ohjaustilanteessa tehdään päätöksiä, luodaan ja tarkastellaan ohjattavan identiteettiä, prosessi rakentuu viestinnän varaan (Onnismaa 2001, 56) ja sanattoman vuorovaihtuksen ohella silloin kyse on käytettävästä kielestä.

Tämän tutkimuksen huomion kiinnittyminen kieleen kumpuaa vahvasta kiinnostuksestani sen merkitystä kohtaan, sekä filosofian opinnoistani ja harjoittelusta Työ- ja elinkeinoministeriössä keväällä 2020. Sain olla osana tekemässä Elinikäisen ohjauksen strategiatyötä, jossa kokemattomana harjoittelijana rohkenin tuoda esiin joidenkin ohjaustermien vanhanaikaisuutta ja kävin

keskusteluja niiden uudistamisesta. Minua varoiteltiin, että erityisesti jotkut ehdottamistani uudistuksista eivät tulisi saamaan myönteistä vastaanottoa lopulliseen versioon, mutta kun strategia julkaistiin puoli vuotta harjoitteluni päättymisen jälkeen, sain ilokseni huomata, että kaikki ajamani termit oli pidetty mukana; *ympäristötietoinen ohjaus, sukupuolittietoinen ohjaus ja antirasistinen ohjaus*. Näin olen myös tutkijan roolissa haluan tuoda esiin, että kielellä on kiistämättömän suuri vaikutus ymmärryksen luomisessa, yhdenvertaisuudessa ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa.

3.2 Mielikuvat

Kielen perusteella muodostetaan myös mielikuvia. Mielikuvan määritelmä vaihtelee sen mukaan, minkä tieteen alaisuudessa termistä puhutaan. Lappi (2020) kuvaa listaamassaan kognitiotieteen sanastossa mielikuvan olevan usealla tavalla havainnon kaltainen, mutta tuo esiin myös sen, että se ei tarkoita, että havainto olisi sen kohteen kaltainen. Jokaisella ihmisellä on omat mielikuvansa ja ne kytkeytyvät mm. koettuihin kokemuksiin ja henkilökohtaiseen historiaan. Mielikuvat voivat vetää toisiaan puoleensa ja ketjuuntua erilaisiksi uusien mielikuvien liittyessä vanhoihin. Mutta yhtä lailla mielikuvat voivat hylkiä toisiaan. Mielikuvien voidaan sanoa muodostavan esikäsitteellisen pohjan käsitteellä olevasta asiasta. (Pylkkö 2015, 368.)

Mielikuvien avulla voidaan tulkita maailmaa ja ne ovat keino muuttaa esimerkiksi teksti mielessä kuviksi (*mielikuvitus*) ja olla näin keino tulkita maailmaa. Ihminen varmasti toimii mielikuvien avulla huomaamattaankin jatkuvasti ja ratkoo ongelmia, sekä tekee päätöksiä kaikilla elämän osa-alueilla pohjautuen mielikuviansa. Myös kaikkien isojen keksintöjen ja muutosten taustalla on aina ensin ollut ajatus ja mielikuva, ilman aineetonta ei voi olla aineellista. (Miller 2000, 265.) Mielikuvilla on vahva yhteys siihen, miten ihmiset käyttäytyvät tai asennoituvat mitäkin asiaa kohtaan ja niiden merkitys näin postmodernissa yhteiskunnassa korostuu, sillä päätöksiä tehdään entistä enemmän pehmeistä arvoista ja tunteista käsin, sillä halutaan löytää ennen kaikkea *kokemuksia*. (Jensen 1999, 3–4.)

Kuvattuamme mielikuvaa havainnon kaltaiseksi, voidaan kielestä löytää myös muita käsitteitä, jotka ovat liitettävissä mielikuvaan: *käsitys* ja *uskomus*. Esimerkiksi kaksi samassa tilanteessa olevaa henkilöä voivat olla yhtä motivoituneita ja mielessään sama tavoite, mutta he voivat toimia täysin eri tavalla, koska käsittävät tilanteen eri tavalla (Kotler 1997, 131). Mielikuvan voidaan ajatella olevan myös eräänlainen käsitys. Uskomus puolestaan on kuvaileva käsitys, joka henkilöllä on jostain asiasta. Kuten myös mielikuvan, niin uskomuksenkin taustalla voi olla todellisen tiedon sijaan kyse mielipiteestä tai luottamuksesta (Kotler 1997, 133). Mutta kaikkien näiden pohjalla on oltava aina ajatus, ilman ajattelua ei voi syntyä mielikuvia, käsityksiä tai uskomuksia.

Mannisen (2004, 199) mukaan mielikuvien syntymisen taustalla on pysyviä ja tilannesidonnaisia tekijöitä. Pysyviksi tekijöiksi hän nostaa arvot, asenteet ja kokemukset, kun taas tilannesidonnaisiksi tekijöiksi tiedon, havainnot, reprensatiot, mielialan ja tunteet. Nämä kaikki sisäiset tekijät vaikuttavat myös ihmisen tulkitessa kieltä, tai kuten tämän tutkimuksen osalta yhtä termiä. Opimme luomaan mielikuvia jo pienestä pitäen, kun kuuntelemme luettua satua. Kuitenkin tutkimuskysymyksen asettelussa vastaajia pyydetään kuvaamaan mielikuvien sijaan ajatuksia (mitä ajatuksia ”jätkipalvelu” sanana/terminä sinussa herättää), pyrittäen mahdollisemman helposti ymmärrettävään kysymyksenasetteluun. Ajatusten kertomisen voidaan ajatella olevan arkikielessä ymmärrettävämpi ja konkreettisempi ilmaisu, kuin mielikuvat. Kuitenkin näistä termiä kuvaavista ajatuksista voidaan puhua mielikuvina, niin kuin tässä tutkimuksessa tehdään.

4 TUTKIMUSPROSESSI

Tutkimuksen aiheen valinnan lähtökohtana on oma kiinnostukseni adoptiotyöhön ja kielen merkitykseen – molemmat ovat aina ajankohtaisia aiheita. Ollessani harjoittelussa adoptiotyötä tekevässä järjestössä, kuulin kuinka juuri julkaistu (3/2021) Adoptoidun Ääni -podcast -jakso oli käsitellyt adoption jälkipalvelua ja saanut aikuisten adoptoitujen sisäisissä ryhmissä nostanut ison keskustelun siitä, että miten he eivät olleet aiemmin kuulleet tästä heille kuuluvasta palvelusta. Näkökulma kielen tarkasteluun heräsi tarkastellessani palvelukarttaa, jossa kaikki muut palvelut olivat selkeästi ymmärrettävissä, mutta ”jälkipalvelu” terminä tuntui vieraalta. Voisiko tuolla nykyisin käytettävissä olevalla termillä olla yhteys siihen, että palvelusta ei tiedetä? Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksen toteutuksen eri vaiheet alusta loppuun. Esitellään tutkimuksen lähestymistavat ja tutkimuksen kulku (4.1), aineiston keruu ja tutkimukseen osallistujat (4.2.), tutkimustehtävä ja -kysymykset (4.3), aineiston analyysi (4.4) ja tutkimuksen luotettavuus ja eettiset ratkaisut (4.5).

4.1 Tutkimuksen lähestymistavat ja tutkimuksen kulku

Tutkimuksen lähestymistapa on aineistolähtöinen. Analyysi etenee aineistolähtöisesti ja tulokset muodostetaan aineistosta käsin. Kiviniemen (2001, 76) mukaan, tutkimuksen keskipisteeksi nousee tutkijan tulkinnan mukainen raja-aineiston ydinsanomasta ja näin on myös tämän tutkimuksen kohdalla. Tutkimusotteeltaan kyseessä on kyselytutkimus, joka sisältää sekä määrällisiä että laadullisia kysymyksiä. Kerätty tutkimusaines tulee olemaan siis sekä numeerista että sanallista.

Kyselylomakkeessa oli vastaajien taustatietokohdat poissulkien yhteensä yhdeksän kysymystä koskien adoption jälkipalvelua. Kysymykset koskivat palvelun tiedettävyyttä, sisältöä, termiä ja sitä käyttäneiden kokemuksia palvelusta. Tarkastellessa vastauksia päähuomio kiinnittyi kysymykseen 2. *Mitä ajatuksia ”jälkipalvelu” terminä/sanavalintana sinussa herättää?* ja kysymykseen 3. *Onko sinulla itselläsi ollut tilanne, jonka vuoksi olet hakenut apua/tukea jälkipalvelusta?*

Tutkimuksen teon loppuvaiheilla mukaan tarkasteluun lisättiin myös kysymys 9. *Jos termiä "jälkipalvelu" ei olisi olemassa, niin millä termillä tätä palvelua voisi sinun mielestäsi kutsua?* tuomaan lisää syvyyttä tuloksiin.

Kyselylomake luotiin harjoittelupaikkani firman tunnuksilla Webropol-kysely- ja raportointisovelluksessa. Kun vastausaika oli päättynyt, tulostettiin kyselystä raportit ja heti tuon jälkeen kysely poistettiin sovelluksesta yksityisyyssyistä, eikä minulla ollut enää tuon jälkeen pääsyä heidän Webropol-alustalle, koska harjoitteluni oli siinä vaiheessa jo päättynyt. Tuolloin en osannut odottaa, että tutkimuksen edetessä olisin voinut tarvita jokaista kyselylomaketta erikseen, jotta olisin voinut analysoida mm. mielikuvien yhteyttä siihen, onko vastaaja ollut tietoinen adoption jälkipalvelusta tai käyttänyt palvelua. Tästä syystä tuollaista analyysia ei pystytty tutkimuksessa toteuttamaan ja oli mahdollista nähdä pelkästään kysymyskohtaiset vastaukset.

4.2 Aineiston keruu ja tutkimukseen osallistujat

Saavuttaakseen mahdollisimman paljon osallistujia, tutkimus päätettiin toteuttaa verkkokyselynä. Aineisto kerättiin maaliskuun huhtikuun aikana 2021 Webropol-kysely- ja raportointisovellusta käyttäen. Kyselyn otsikoitiin seuraavasti: *Kysely adoptoiduille gradututkimusta varten* ja mukana oli saateteksti, jossa kerrottiin, että tutkimus käsittelee adoption jälkipalvelua, ja että se tehdään Jyväskylän Yliopiston kasvatustieteen laitokselle, ohjausalan maisteritutkinnon gradutyönä. Saatekustissä luvattiin säilyttää vastaajien anonymiteetti ja vastauksia luvattiin sekä käsitellä että säilyttää luotettavasti (Vehkalahti 2014, 48). Lisäksi saatekirjeestä selvisi kyselyn osallistumisaika (huhtikuun 2021 loppuun mennessä) ja tutkimuksen tekijän nimi ja yhteystiedot. Tutkimuspyyntöä jaettiin Yhteisen Lapsemme ry:n, Adoptioperheet ry:n, Interpedia ry:n ja Helsingin kaupungin adoption jälkipalvelun joukkosähköpostiviesteissä ja sosiaalisissa medioissa (Facebook ja Instagram). Käytännössä siis valtaosan Suomessa adoptioityötä tekevien tahojen puolesta. Näiden lisäksi, kysely saatiin jaettua aikuisten adoptoitujen suljettuun Facebook-ryhmään erään adoptoidun toimesta, joka myös itse tuolloin työskenteli adoptioityön parissa.

Kyselyyn saatiin kaikkiaan 37 vastausta, mutta yhden osallistujan vastaukset jouduttiin poistamaan, koska niistä selvisi, että vastaaja ei ollut adoptoitu itse, vaan adoptiovanhempi. Kyselyn otsikossa oli selkeästi ilmaistuna, että kysely on suunnattu suoraan adoptoiduille itselleen, joten sellaisena se haluttiin myös pitää. Näin ollen tutkimuksen tuloksissa huomioidaan 36:n osallistujan vastaukset. Mukana oli tasaisesti niin kansainvälisen (n=19) kuin Suomen sisäisen (n=17) adoption kokeneita, iältään 19–69-vuotiaita miehiä ja naisia. Aiheen arkaluonteisuuden ja vastaajien anonymiteetin takaamiseksi, taustatietoja ei raportoida tutkimuksessa tämän tarkemmin. Kaikki vastaajat ovat vapaaehtoisesti itse ottaneet osaa tutkimukseen, eikä tutkimusta levittäessä valikoitu mitään tiettyä joukkoa, vaan tarkoituksena oli saada mahdollisimman monta vastausta. Vastaajien määrä jäi kuitenkin yllättävän pieneksi ajatellen, kuinka laajasti kyselyä saatiin jaettua. On mahdotonta tietää, kuinka moni kohderyhmään kuuluvaa on kaiken kaikkiaan nähnyt kyselypyynnön, jotta voisi päätellä mikä prosentti päätti vastata siihen.

4.3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää tietävätkö adoptoidut itse heille kuuluvan adoption jälkipalvelun mahdollisuudesta ja kysyä, millaisia ajatuksia ”jälkipalvelu” terminä/sanavalintana adoptoiduissa herättää, sekä että millä tuon termin voisi heidän mielestään korvata. Tavoitteena on kartoittaa palvelun saavutettavuutta ja mielikuvia termistä. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Onko adoptoiduilla itsellään tieto heille kuuluvasta adoption jälkipalvelusta?
2. Mitä mielikuvia termi jälkipalvelu adoptoiduissa itsessään herättää?
3. Jos jälkipalvelu -termiä ei olisi olemassa, millä toisella sanalla palvelua voisi adoptoitujen mielestä kuvata?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastataan numeraalisella tiedolla, joten niitä tarkastellaan tilastollisesti. Toiseen ja kolmanteen kysymykseen vastataan

sen sijaan avovastauksilla, joten niissä kyse on laadullisesta tarkastelusta. Etenkin kahteen jälkimmäiseen pätee kvalitatiiviselle tutkimukselle ominaisesti, että tarkoituksena ei ole niinkään todistaa jotain, vaan löytää ja paljastaa tosiasioita (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 152). Niissä on tarkoitus kuvata ja ymmärtää tutkittavaa asiaa (Eskola & Suoranta 1998, 61).

4.4 Aineiston analyysi

Tutkimuksen määrällisen aineiston analyysi perustuu prosenttiosuuksien ja määrien esittämisen. Laadullisten kysymysten käsittelyssä on käytetty sisällönanalyysia. Professori Margrit Schreier (2012, 5) kuvaa kuinka sisällönanalyysissa on kyse yleisen arkielämässä tapahtuvan tiedon prosessoinnista, mutta tekemällä usein intuitiivisista ja epätarkoista huomioista tarkempia ja systemaattisempia, jotta materiaalia voidaan paremmin analysoida ja saada aikaan johtopäätöksiä. Aineistoa käsitellään tehden kategorisointia ja koodausta. Näiden avulla tutkija antaa aineistolle merkityksen, eikä ilman tutkijaa ole myöskään tulkintaa, koska itsessään aineisto ei tulkitse itseään. (Schreier 2012, 1-3.) Menetelmänä sisällönanalyysi on hyvin tyypillinen ja myös useat muut tutkimusmenetelmät pohjautuvat sisällönanalyysiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103).

Sisällönanalyysia voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriasidonnaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108–111). Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysia on käytetty aineistolähtöisesti. Aineiston sisältö on ainutlaatuista, sillä kohteena on osallistujien omat ajatukset. Päätelyn logiikan voidaan sanoa olevan induktiivista, vaikka jaottelussa herääkin ongelmallisuutta (kts. Tuomi & Sarajärvi 2018, 107–109), niin tässä tutkimuksessa analyysi etenee aineistosta käsin ja kiinnittyy teoreettiseen viitekehykseen vasta tulosten tulkinnan yhteydessä. Myös tutkimuksen teoreettinen käsitteistö tarkentuu kerätyn aineiston ja sen analyysin pohjalta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133) ja kaikki tutkimuksen pääkäsitteet on avattu lopullisessa tutkimuksen raportoinnissa. On aina muistettava, että kun kyseessä on aineistolähtöinen tutkimus, ja kukaan tutkija ei voi olla täysin aikaisemmasta tiedosta vapaa, havaintoja ei koskaan voida pitää pelkästään objektiivisinä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109).

Tuomen ja Sarajärven (2018) metodioppaassa esitellään alun perin Jyväskylän yliopiston tutkijan Timo Laineen laatima yleinen kuvaus sisällönanalyysin toteuttamisesta jakamalla työvaiheet neljään eri osaan. Oppaan mukaan ensimmäisenä tulee päättää mielenkiinnon kohde, ja toisena aineisto käydään läpi rajaamalla pois kaikki tutkimusongelmaan nähden tarpeeton, samalla kun kaikki tarpeellinen kootaan yhteen. Kolmannessa vaiheessa jäljelle jäänyt aineisto luokitellaan, teemoitetaan tai tyyllitellään. Ja viimeiseen, eli neljänteen vaiheeseen jää jäljelle kokonaisuuden yhteenvedon tekeminen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104.) Tässä tutkimuksessa analyysin tekemisen kolmannessa vaiheessa käytettiin apuna tyyppittelyä jakaen tutkimuskysymykseen kaksi kerätyn aineiston vastaukset eri tyyppiryhmiin (myönteinen, neutraali, kielteinen). Vastauksista etsittiin yhteneväisyyksiä, joiden avulla aineisto pystyttiin jakamaan eri tyyppiryhmiin. Yhteisten ominaisuuksien johdolla pystyttiin tiivistämään saman tyyppiryhmän vastaukset tyyppiesimerkeiksi (kts. Tuomi & Sarajärvi 2018, 107). Kaikkiaan Laineen esittelemät sisällönanalyysin vaiheet pätevät myös tämän tutkimuksen tekemiseen.

4.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset ratkaisut

Eskolan ja Suorannan (1998, 17) mukaan: ”Objektiivisuus syntyy subjektiivisuutensa tunnistamisesta”. Tutkimusta tehdessä tutkijan on hyvä tiedostaa oma arvopohjansa. Arvot ohjaavat meidän suhtautumistamme asioihin ja muovaavat myös ymmärrystämme (Hirsjärvi ym. 1997, 152). Jotta tutkimus olisi mahdollisimman luotettava, on minun tutkijana tunnistettava omat lähtökohtani ja arvopohjani. Ja vaikka pyrin tutkimusta tehdessä olemaan mahdollisimman riippumaton ennakkoluuloista, niin aiemmat tietoni ja oma elämäkatsomukseni voivat silti vaikuttaa tulkintaani. Jo aiheen valinnassa on selvää, että oma kiinnostukseni johdatti minut adoptiotyön ja kielen merkityksen äärelle ja siitä syystä, halusin toteuttaa tämän tutkimuksen. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 154) Lisää käsitelyä aiheen valinnasta löytyy luvusta 4.1 Tutkimuksen lähestymistavat ja tutkimuksen kulku. Palosen (1988,15) mukaan jokainen tulkinta on kiistettävissä ja jokaiselle tulkinnalle voidaan esittää vaihtoehtoja. Tutkijan tehtävänä on

kuitenkin uskaltaa tehdä tulkintoja ja samanaikaisesti olla mahdollisimman johdonmukainen käsitys tuosta roolista niitä tehdessä ja tutkimusta raportoidessa (Kiviniemi 2001, 86).

Tutkimusta tehdessä, sen luotettavuutta tulee arvioida koko tutkimusprosessin ajan. Näin tein myös jo tehdessäni taustatutkimusta, kun tunnustelin jälkipalvelu-termin problematiikan pohdintaa alalla työskentelevien ihmisten kanssa ja huomasin sen kyseenalaistamisen aiheuttavan myös vastustusta tyylillä *”no kunhan sitä nyt ei aleta vaihtamaan”*. Tämä vahvisti entisestään valintaa siitä, että tutkimukseen osallistujien tulisi olla nimenomaan palvelunsaajia itse, ei palveluntuottajia. Se, miksi tutkimus on suunnattu pelkästään adoptoiduille, eikä myös adoptiovanhemmille tai adoptiolapsen biologisille vanhemmille johdu siitä, että heillä voisi olettaa jo olevan tieto jälkipalvelusta, koska heille adoptio- neuvonta tulee tutuksi jo ennen adoption tapahtumista. Ja taas ammattilaisille, jotka työskentelevät adoption parissa, on palvelu luontevastikin jo tiedossa, mutta tutuille ja lähellä oleville asioille voi pitkässä juoksussa tulla myös *”sokeaksi”*. Mutta entä adoptoidut? Tärkeintähän kuitenkin olisi, että kaikki palvelun kohderyhmään kuuluvat tietäisivät ainakin palvelun olemassaolosta – ja mielellään myös sen sisällöstä.

Kyselylomaketta laatiessani, sitä arvioi ja ohjasi adoptiotyössä työskentelevä henkilö, kenen ohjeiden mukaan tein tarvittavat tarkennukset kysymyksiin ja vastausvaihtoehtoihin ennen lomakkeen jakamista vastaajille. Tällä tavalla vahvistin tutkimuksen luotettavuutta ja omaa uskoani tutkimukseen jo aineistonkeruuvaiheessa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 165). Samalla kun pyrin kuvaamaan avoimesti omat olettamukset, pyrin myös avoimesti tuomaan esiin tutkimusprosessin ja aineiston keruuseen liittyvää vaihtelua, sen tiedostamista ja hallitsemista. Myös tällä tavoin, tarkoitukseni on ilmentää tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua. (Kiviniemi 2001, 83–84.) Ilman sivureittejä ei tämäkään tutkimus ole syntynyt. Vaikuttavia tekijöitä ovat olleet mm. tutkijan terveydelliset haasteet, ajankäytön ongelmat ja kokemattomuus tutkimuksen tekemisestä. Työn toteutustapaa etsittiin pitkään fenomenografisesta analyysistä, mutta päädytty kuitenkin puhtaaseen sisällönanalyysiin.

Tutkimuksen määrälliset ja laadulliset tulokset tukevat toisiaan ja tuovat esiin tutkimuksen uskottavuutta. Aineiston itsessään jäätyä suppeaksi, voidaan puhua kyseessä olevan otoksen sijaan näytteestä, tarkemmin sanottuna itsevalikoitunut näytteestä (Vehkalahti 2014, 47), koska vastaajat ovat itse saaneet päättää, osallistuvatko tutkimukseen vai eivät. Ketään osallistujaa ei ole pakotettu, eikä osallistumisesta saatu palkkiota. Vastaavalla tutkimusperiaatteella, luopumatta sen vapaaehtoisesta osallistumisesta, kattavaa tutkimusta adoptoiduilta on vaikea kerätä, kohderyhmän itsessäänkin ollessa pieni ja adoption olevan niin henkilökohtainen asia. Tällä tutkimusaineiston määrällä johtopäätökset rajoittuvat kyselyyn vastanneisiin, eikä tuloksia voida varsinaisesti yleistää, vaikka tutkijalla olisi siihen suurikin houkutus (Vehkalahti 2014, 46). Tutkimuksen tulokset ovat kuitenkin kiinnostavia, sillä niissä on paljon informaatiota, kokemuksellisuutta ja autenttisuutta tutkimusryhmältä, joka harvoin pääsee ääneen. Aineiston voi sanoa olevan ainutlaatuinen. Pidän tutkimusta onnistuneena juuri sen mielenkiintoisuuden ja kantaaottavuuden takia.

Tutkijan tehtävässä koen onnistuneeni hyvin ja olevani tutkimukselle tunnollinen. Näistä esimerkkeinä pari huomiota, jolla haluan tuoda esiin taipumustani tutkijana pohtia myös eettisesti jokaista mahdollista yksityiskohdasta: Tutkimuslomakkeen kysymyksessä 2. *Mitä ajatuksia "jälkipalvelu" terminä/sanana sinussa herättää?* on tarkoituksella jätetty pois sana "adoptoidun" jälkipalvelun edestä, sillä tätä edeltävä kysymys kuului 1. *Mitä ajattelet adoptoiduille suunnatun jälkipalvelun tarkoittavan ja sisältävän? Kerro aidosti oman ymmärryksesä mukaan, käyttämättä tiedonhakupalvelimia.* Ilman tätä tietoa, voi kysymyksenasettelun olevan epäreilu, koska palvelusta käytettävän termin alkuosa on jätetty pois. Toiseksi huomioitava asia termistä on se, että koska aineistossa oli valmiina olemassa kysymys jälkipalvelu-termin mielikuvista ja sitä korvaavasta ehdotuksesta, nämä jo paljastavat, että tutkija on itse pohtinut termin käytettävyyttä laatiessaan kysymyksiä. Kysymysten asettelu on kuitenkin neutraali, eivätkä ne sisällä arvottamista myönteiseen tai kielteiseen lataukseen.

5 TULOKSET

Tässä kappaleessa esitellään tutkimuksen tulokset, joissa vastataan kolmeen esitettyyn tutkimuskysymykseen: 1. Ovatko adoptoidut tietoisia heille kuuluvasta adoption jälkipalvelusta? (luku 5.1), 2. Mitä ajatuksia ”jälkipalvelu” terminä/sanavalintana adoptoiduissa herättää? (luku 5.2) ja 3. Jos termiä ”jälkipalvelu” ei olisi olemassa, niin millä termillä tätä palvelua voisi sinun mielestäsi kutsua? (luku 5.3.)

5.1 Tietävätkö adoptoidut heille kuuluvasta jälkipalvelusta?

Kyselyn kohdassa kolme kysyttiin *Onko sinulla itselläsi ollut tilanne, jonka vuoksi olet hakenut apua/tukea jälkipalvelusta?* ja tähän kysymykseen vastasivat kaikki 36 vastaajaa. Vastausvaihtoehtoina oli:

1. Kyllä, olen käyttänyt jälkipalvelua.
2. En ole kokenut tarvitsevani jälkipalvelun apua.
3. Olisin halunnut, mutta en hakeutunut koska: (tämän valitessaan vastaaja sai seuraavassa kohdassa kyselyä esitellä perustelunsa omin sanoin)
4. En ole tiennyt jälkipalvelumahdollisuudesta.

Vastaukset jakautuivat seuraavasti (taulukko 1):

TAULUKKO 1. Jälkipalvelun käyttö (n=36)

	n	Prosentti
Kyllä, olen käyttänyt jälkipalvelua	18	50,0 %
En ole kokenut tarvitsevani jälkipalvelun apua	5	13,9 %
Olisin halunnut, mutta en hakeutunut koska: *	3	8,3 %
En ole tiennyt jälkipalvelumahdollisuudesta	10	27,8 %

* Syiksi vastaajat kuvaavat avovastauksissa 1. ei usko, että voi olla apua, 2. haki tuen piiriin, mutta tieto jälkipalvelumahdollisuudesta kerrottiin vasta kuukausia myöhemmin, kun tarve olisi ollut akuutille keskusteluavulle, 3. ei ole vielä ollut sopivaa aikaa.

On ymmärrettävää, että kyselyyn ovat vastanneet enimmäkseen juuri he, jotka ovat palvelua käyttäneet (50%), koska kun tarkempi aihe selviää kyselyn

saatetekstistä ja henkilöllä ei ole kokemusta/tietoa asiasta, hän ei välttämättä näe vaivaa/koe hyödylliseksi ottaa osaa kyselyyn. Sen sijaan yllättävää on, että tästäkin huolimatta kymmenen kolmestakymmenestäkuudesta (27,8%) vastaajasta ei ole tiennyt koko palvelumahdollisuudesta. *En tiedä. Olen pian 50-vuotias ja jälkipalvelusta ei ole koskaan tullut minulle tietoa. (V 24)* Vastausten perusteella voidaan sanoa, että nämä kymmenen adoptoitua kuulevat adoption jälkipalvelusta ensimmäistä kertaa osallistuessaan tämän tutkimuksen kyselyyn.

5.2 Mitä mielikuvia jälkipalvelu -termi adoptoiduissa herättää?

Tutkimuksen kyselylomakkeen kohdassa kaksi kysyttiin: *Mitä ajatuksia "jälkipalvelu" terminä/sanavalintana, sinussa herättää?*

Tähän kysymykseen vastanneiden kokonaismäärä oli 35 vastaajaa. Viisi vastaajaa eivät kuitenkaan vastanneet itse kysymykseen termin/sanavalinnan herättämistä ajatuksista, vaan sen sijaan kuvailivat mitä jälkipalvelun sisältö mahdollisesti on tai mitä he toivoisivat sen olevan, siitäkin huolimatta, että palvelun sisällöstä oli kysytty jo tutkimuksen kohdassa yksi. Koska tutkimuksen perustana on kielen merkitys, on nämä viisi vastausta jätetty tuloksissa huomiotta; niissä kun ei vastata itse kysytyyn kysymykseen. Näin ollen lopullinen huomioonotettava vastausten kokonaismäärä tässä tutkimuskysymyksessä on 30.

Vastauksista löytyy paljon vaihtelua ja ne tuovat hyvin esiin, kuinka monella tavalla ymmärrettävästä termistä on kysymys. Toisessa vastauksessa kritisoitiin sanaa "*palvelu*" (V22) kun taas toista palvelu-sana ei haitannut, mutta sen sijaan "*jälki*" tuntui sanana väärältä (V10). Jälki-sanaan tarttui myös palvelua käyttänyt vastaaja (V18) vastatessaan kysymykseen seuraavasti: *...Adoptio on koko elämän kestävä asia ja siksi mikään palvelu ei voi tapahtua sen "jälkeen".* Myös voimakkaita tunneilmaisuja oli tulkittavissa, esimerkiksi seuraavassa (V6): *...Aivan kuin olisin kuollut.*

Vastaajat toivat esiin myös termin ymmärrettävyyden pulmaa, esimerkiksi:

- Terminä ehkä harhaanjohtava, luulisin ehkä tietämättä että kyseessä jokin adoptiovanhemmille tarkoitettu palvelu? (V9)
- Kuitenkin hieman hämäävä sana, sillä siitä ei osaa sanoa suoraan, mihin sana liittyy, jos kuulisin tuon ekaa kertaa. Ehkä terminä se tuntuu jotenkin epämääräiseltä. (V34)

Neljä vastaajaa taas kertoi termistä tulevan lähtökohtaisesti mieleen jokin ihan muu asia. Kolmen mielestä termi kuulostaa koiraharrastukselta (V4, V24, V29), millä tarkoitetaan varmastikin toimintaa, jossa koira jäljittää maastossa jotain hajun perusteella. Yhden vastaajan mielestä termi tuo mieleen *sairaanhoidon* (V26). Mutta ymmärrystäkin kuitenkin kuvattiin, vaikkakin epäröiden, kuten seuraavissa esimerkeissä:

- pelkkä "jälkipalvelu" ei juuri mitään, mutta adoptioon yhdistettynä se kuvanee kohtalaisesti sitä mistä on kysymys (V28)
- Ihan neutraali nimitys, ymmärtää suurinpiirtein mitä tällä tarkoitetaan (V23)

Vastaukset voidaan myös jakaa myönteisiin, neutraaleihin ja kielteisiin ajatuksiin termistä, sen perusteella millaista kieltä vastauksissa on käytetty. Näin tehdessä pienin ryhmä koostuu kahdesta vastauksista, joissa kuvataan pelkästään myönteisiä ajatuksia termistä: "*ihan hyvä*" (V19), "*ihan hyvältä*" (V27). Puhtaasti neutraaleja vastauksia on kahdeksan kappaletta, joista kuvaavia esimerkkejä ovat: "*Ei herätä mitään kummempia ajatuksia*" (V14) tai "*en tii*" (V13). Suurin ryhmä, kaikkiaan 18 vastausta sisältää jonkinlaista negatiivista latausta tai hämmennystä *jälkipalvelu*-termistä. Näissä vastauksissa termi koettiin usein *oudoksi*, *kylmäksi*, *luotaan työntäväksi* tai "*ei houkuttelevaksi*", kuten seuraavissa esimerkeissä: *Ehkä jälkipalvelu sanavalintana ei ole hyvä. Ei houkuta hakea sieltä apua.* (V31) ja *Hieman karun kuuloinen, varmasti löytyy hieman houkuttelevempia termejä.* (V21) Huomioonotettavien vastauksien kokonaismäärän ollessa kolmekymmentä, voidaan tällöin todeta, että enemmistö (54%) koki termissä olevan jotain negatiivista.

5.3 Vaihtoehtoja jälkipalvelu -termille

Tutkimuksen kyselyn kohdassa yhdeksän adoptoiduilta kysyttiin: *Jos termiä "jälkipalvelu" ei olisi olemassa, niin millä termillä tätä palvelua voisi sinun mielestäsi kutsua?*

Kaikista 36:sta vastaajasta vain kolmestatoista vastasi tähän kysymykseen. Heistä kaksi ilmaisi selkeästi, että nykyinen termi on hyvä (V7, V8), eivätkä pohjineet asiaa sen enempää. Neljä vastausta oli puhtaasti ”en keksi” tai ”en osaa sanoa” (V3, V6, V9, V13). Lopuilla seitsemällä vastaajalla oli vastauksissaan enemmän pohdintaa ja näissä vastauksissa *jälkipalvelua* pidettiin terminä vieraana (V4) ja tilalle toivottiin mm. *helpommin ymmärrettävämpää, selkeämpää, kuvaavampaa, pehmeämpää* ja *”lähestyttävämpää”* termiä (V1, V2, V5). *Tuntuu vaikealta löytää sopiva termi.. En löydä mitään sopivaa sanaa. Adoptio on niin valtava asia ja iso osa omaa identiteettiäni etten osaa kuvailla siihen liittyvää ”jälkipalvelua” yhdellä termillä tai sanalla. Pahoittelut, parempi sana siihen kyllä tulisi keksiä.* (V10) Suoria ehdotuksia vastauksissa kuvasi kolme eri vastaajaa ja ehdotukset olivat: *Adoptoitujen aikuisten palvelu* (V5), *adoptioperheiden tuki* (V11) ja *adoptoitujen apu/adoptoitujen neuvonta* (V12). Ehdotukset ovat selkeitä, informatiivisia ja ymmärrettäviä.

5.4 Tulosten välinen yhteys

Tuloksista voidaan tulkita, että adoptoitujen tietämättömyydellä palvelusta ja palvelua kuvaavalla termillä voi olla yhteys. Valtaosa vastaajista koki jälkipalvelu -termin kielteisenä ja osa erittäinkin negatiivisena, mikä voi selittää sen, että termi ei herätä kiinnostusta tai saa ajattelemaan, että palvelu koskisi myös adoptoitua itseään. Vaikka termiä itseään pidetään selvästikin ongelmallisena, vaikuttaa siltä, että sille on vaikea myöskään keksiä korvaavaa termiä.

Tuloksia olisi syventänyt tieto siitä, että tutkimuskysymyksen 1 ja tutkimuskysymyksen 2 vastaukset olisi voitu yhdistää ja nähty, millä joukolla oli mitään mielikuvia termistä, mutta yksittäisten vastauksien sijaan aineisto tallennettiin Webropol-raportointimenetelmän raporteilla, eikä tätä tulosten yhdistämistä pystytty tekemään. Joka tapauksessa kielteisiä mielikuvia termistä kuvasi 18 vastaajaa, joten siinä voidaan olettaa olevan vastauksia useammasta kuin yhdestä ryhmästä, tarkoittaen eri vastaajien ryhmiä kysymyksessä 1 (jälkipalvelua käyttäneistä niihin, jotka eivät ole tienneet palvelusta).

6 POHDINTA

Tässä luvussa pyrin viemään tutkimusprosessin tuloksia yleisemmälle tasolle tarkastelemalla niiden merkittävyyttä ja sovellettavuutta tutkimuksen teoriaosuuden kanssa (6.1), sekä pohdin jatkotutkimusmahdollisuuksia ja kehitysideoituja (6.2). Tutkimuksen luotettavuutta ja onnistumista on pohdittu jo tutkimuksen luvussa 4.5.

6.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tutkimuksesta selviää, että kymmenen 36:sta adoptoidusta ei ole tiennyt adaption jälkipalvelumahdollisuudesta ja määrän kuuluessa olla nolla, on siinä kymmenen liikaa. Palvelu ei tällä perusteella ole onnistunut tavoittamaan kohderyhmäänsä, joten sitä ei voi kuvata kovinkaan kysyntälähtöiseksi. *En tiedä. Olen pian 50-vuotias ja jälkipalvelusta ei ole koskaan tullut minulle tietoa. (V24)* Voisiko yksi mahdollinen syy tälle tietämättömyydelle olla palvelun termissä *jälkipalvelu*? Tutkimuksessa nimittäin selvisi myös, että termistä nousevat mielikuvat ovat valtaosan mielestä vastaajista epäselviä ja kielteisiä. Termiä pidettiin mm. outona, kylmänä ja vastenmielisenä. Jatkona tälle, vastaajilta kysyttiin myös vaihtoehtoja jälkipalvelu-termille ja vastauksista on tulkittavissa, että tehtävä ei ole helppo, mutta termin uudistaminen tulisi tarpeeseen. Vastaajien antamat ehdotukset olivat informatiivisia; niistä selvisi, kenelle palvelu on tarkoitettu ja minkä tyyppisestä palvelusta on kyse. Toki niitä tulisi vielä hioa, mutta perusajatus ymmärrettävämmästä termistä oli selvästi esillä.

Kysyttäessä mielikuvia jälkipalvelu -termistä pysäyttävin vastaus sisälsi ajatuksen "*...Aivan kuin olisin kuollut.*" (V6). Vastaajan ilmaisu on voimakas. Kyseessä on adoptoitujen, heidän jälkeläistensä, biologisten vanhempien ja adoptiovanhempien tukipalvelu, jota käsittelee laajemmin tutkimuksen luku 2. Mutta mikä taho on vastuussa siitä, että tieto palvelusta välittyy myös adoptoiduille? Onko se adoptiovanhemmat, adoptiojärjestö vai mikä? Adoptiovalmennuksessa painotetaan nykyään sitä, että adoptiota ei tulisi salata lapselta, niin ainakaan palvelun olemassaolon tiedottaminen adoptoidulle ei pitäisi

itsessään nostaa esiin mitään sen tason järkytystä tai yllätystä. Adoption avoimuutta pidetään nykyään lähestulkoon itsestänselvyytenä ja adoptiovanhempia ohjeistetaan käymään vuoropuhelua lapsen kanssa adoptiosta ja biologisista vanhemmista. (Tervonen-Arnkil, 2015, 64). Mutta jos vastuu jälkipalvelun kertomisesta on vanhemmilla, voiko heillä herätä pelko oman aseman menettämisestä tai pohdinta siitä, miten palvelusta voisi kertoa ilman, että lapsi ei mahdollisesti kokisi sitä esimerkiksi ”pois työntämisenä”?

Kuten luvussa kaksi tuotiin esiin, suhtautuminen avoimeen adoptioon on ylipäänsä nykyään myönteisempää, sillä tiedetään, että on adoptoidun etujen mukaista, että hän saa tietoa biogeneettisestä syntyperästään (Howell 2006, 155). Tämän voidaan katsoa tukevan adoptoidun omaa identiteetin muodostamista, mikä on aina yksilöllistä, mutta yksittäisenä tekijänä adoption on kuvattu tuovan identiteettityöhön lisää työtä (Ruohio 2014, 31). Tervonen-Arnkil (2015, 65) painottaa, että nuoruusiän keskeinen kehitystehtävä on identiteetin pohdinta ja jälkipalvelun tehtävä ohjauksellisena palveluna on rakentaa luottamus, jonka myötä voidaan tukea adoptoidun omia identiteettineuvotteluja (Onnismaa 2019, 169). Yksilöllisyyden rinnalla 1980-luvulta lähtien ovat monet ohjauksen asiantuntijat alkaneet keskittyä myös monimutkaisiin suhteisiin ihmisten ja ympäristön välillä, sekä ihmisten integroitumista yhteiskuntaan (Onnismaa 2019, 71). Tämän tukemiseksi palveluiden tulee olla selkeitä ja saavutettavissa olevia.

Adoptioperheet-lehdessä 2/2019 julkaistiin aukeama *Hyödylliset käsitteet* (Vihavainen & Böling-Navarro 2019c, 4-5), jossa on listattuna adoptioon liittyvää termistöä. Siinä adoptioneuvonta on omana kohtanaan, jossa kerrotaan ennen adoptiota tapahtuvasta työstä, mikä koskee siis adoptiota hakevia vanhempia ja biologisia vanhempia. Tämän jälkeen käsitelistalla on *Adoptioneuvonta adoption jälkeen/Jälkipalvelu* -kohta, jossa kerrotaan myös adoptoidun jälkipalvelusta ja esimerkiksi juurimatkasta. Kuitenkin asettelusta johtuen voi sen olettaa olevan jatkoa edelliseen; tarkoittaen vain vanhemmille suunnattua toimintaa, eikä tästä syystä kiinnitä adoptoidun huomiota. Saman otsikon alta (s. 4) löytyy myös seuraava lainaus: *Jotkin tahot määrittelevät kansainväliseen adoptioon liittyvän*

juurien selvitystyön jälkipalveluksi ja kotimaan adoptioon liittyvän tuen adoptioeuvonnaksi. Myös tämä tukee tietoa siitä, että termistö ja käytännöt ovat epäselviä.

Termin mielikuvista kysyttäessä vastauksissa nousi usein esille verbi ”houkutteleva” ja sitä juuri vastaajat eivät mieltäneet jälkipalvelu-termin olevan. Mutta houkuttelevuus ei lienee ole se päämäärä, kun kyse ei ole mainonnasta. Mutta termi voisi houkuteltavuuden sijaan olla selkeä, informatiivinen ja aineistosta yhtä kuvausta lainaten: *ei-luotaantyyöntävä (V5)*. Mutta riittääkö pelkästään termin selkeyttäminen siihen, että tavoitettaisiin kaikki palvelua tarvitsevat? Olisiko mahdollista keksiä jokin väylä, jota kautta tieto adoptiopalveluista menisi myös adoptoiduille itselleen?

6.2 Jatkotutkimusmahdollisuuksia ja kehitysehdotuksia

Tutkimuksen vastaajien määrän jäätyä suhteellisen pieneksi, voidaan tutkimustasilti pitää merkittävä, koska kyse on tärkeästä ja herkästä aiheesta, koskettaen monien ihmisten elämää ja sen rakentumista. Jatkotutkimuksella voitaisiin toki yrittää tavoittaa enemmän osallistujia, etenkin tutkiessa tiedettävyyttä palvelusta ja sen tavoitettavuutta. Mutta taas jälkipalvelu-termin osalta; tarvitseeko tutkimus uusintatutkimusta, kun kerätty aineisto kuitenkin onnistuu välittämään viestin termin problemaattisuudesta? Toki tulee tiedostaa, että kyseessä on tutkimusnäyte, eikä tuloksia voida varsinaisesti yleistää, vaikka houkutus siihen olisikin suuri (Vehkalahti 2014, 46), mutta vaikka määrällisesti aineistoa ei olisi paljon, on asian laatu hyvin tärkeä, henkilökohtainen ja osittain myös arka.

Jälkipalvelu -termin osalta voisi tutkia myös sosiaalityöntekijöiden mielikuvia termistä, että kuuluuko termi luvussa kolme esiin tulleeseen kokemukseen siitä, että adoptioon liittyy jotain mystiikkaa, mitä ei työntekijätkään aina ymmärrä (Eriksson 2007, 10). Mutta olisiko hyödyllisin jatkotutkimus ottaa käyttöön erillinen, selkeä ja kuvaava termi kuvaamaan adoptoiduille suunnattua palvelua (esim. adoptoitujen palvelut) ja katsoa, tavoittaisiko se silloin enemmän kohderyhmäänsä. Kuten sanottua, adoptiovanhemmat ja adoptoidun biologiset vanhemmat ovat kyllä tietoisempia palvelusta, koska he ovat adoptioeuvonnan kanssa tiiviisti tekemisissä jo ennen adoption tapahtumista. Sen sijaan, että

palveluiden jaottelu tehtäisiin ajallisuuden mukaan (ennen/jälkeen), voitaisiin se tehdä palveluun hakeutuville suunnatusti, kysyntälähtöisesti. Voisiko olla esimerkiksi erikseen *adoptoidun tukipalvelut* ja *adoptiovanhempien tukipalvelut* ja selkeyttäisikö tämä asiaa kohderyhmien lisäksi myös niille ammattilaisille, jotka sanovat kokevansa hämmennystä adoptiotyön parissa?

Jos adoption jälkipalvelun tunnistettaisiin olevan enemmän ohjauksen kaltaista (kuten luvussa 2 perustellaan) ja sen perusteella käytäisiin läpi käytössä olevaa termistöä, voisi tuloksissa esiin tullut tarve selkeyttämisen, ja sitä kautta saavutettavuuden osalta täytyä. Kohderyhmän lisäksi tästä voisi hyötyä myös ammattilaiset, jotka työskentelevät adoption parissa, sekä päättäjät tehdesään rahoitusratkaisuja. Neuvonnan sijaan ohjaus vaatii enemmän työtä ja siitä tulisi tietää myös resursseista vastaavien tahojen. Voisiko termin muutos ja palvelun sisällön tarkentaminen johtaa näin myös rahoituksen lisäämiseen? Millaiselta termistö näyttäisi, jos nähtäväksi saataisiin myös ohjauksen ydin; toivon ja tuen antaminen, jossa autetaan selventämään asioita ja suunnittelemaan toimintaa (Peavy 1999, 27). Vaikka Kotler puhuu markkinoinnista (1997, 134), sopii tähän mielestäni hänen ohjenuora siitä, että on viisaampaa sopeuttaa tuote asiakkaille sopivammaksi, kuin muuttaa ihmisiä sopivimmiksi tuotteelle. Mielikuvien taustalla kun nähdään vaikuttavana tekijänä myös asenne, mikä usein voi olla suhteellisen pysyvä älyllinen arvio joka sisältää emootiota ja jonkin toimintapyrkimyksen asiaa kohtaan, oli se sitten edullinen tai epäedullinen ihmiselle itselleen (Kotler 1997, 133). Mielikuviin ja asenteisiin voitaisiin vaikuttaa.

Entä tarvittaisiinko lisäksi käytännön struktuuri sille, miten kaikille adoptoiduille saataisiin tieto heille kuuluvista palveluista? Kuten sanottua, adoptiovanhempia kyllä ohjataan siinä, miten kertoa lapselle adoptiosta, mutta käsitelläänkö neuvonnassa sitä, miten ja milloin kertoa lapselle jälkipalvelusta, siitä mitä se sisältää ja mistä sitä saa. Joistain asioista voi olla helpompaa ja luontevampaa puhua ammattilaisten, kuin omien vanhempien kanssa. Nostan seuraavaksi esiin tutkimuksesta pois rajatun vastauksen, koska se käsittelee tätä ongelmaa monitasoisesti ja ehdottaa myös yhdenlaista ratkaisua:

Olen ollut yhteydessä adoptiokoordinaattoriin ja pyytänyt häneltä apua (tämän voisi ehkä laskea jälkipalveluksi). En ole käyttänyt varsinaisia palveluita lähinnä koska 1) kun on rauhallinen tilanne, niin ei tunne tarvetta

käyttää / ei halua hukata aikaa organisoinnille ja 2) kun on "kriisimäinen" tilanne, niin "on jo liian myöhä" aloittaa käyttää palveluita. Näin jälkikäteen koen että palveluissa olisi ehkä hyvä olla ns. pari "kutsuttua" tapaamista, joilla homman saisi rullaamaan ja enemmän arkimaisemmaksi osaksi arkea, jotta olisi parempi tuki silloin kun on tarve avulle.

Olisiko tässä kokeilemisen arvoinen ehdotus? Voisiko tällä tavalla saada myös kerättyä tietoa siitä, mitä adoptoitujen omat tarpeet ovat ja sitä kautta kehittää palveluita. Tapaamiskutsuista ei missään nimessä saa tulla adoptoidulle painetta osallistua, jos ei halua. Jokaisen ihmisen on myös oikeus olla tietämättä (Snell, 2019, 10) ja adoptoidun ei esimerkiksi tarvitse käyttää oikeuttaan taustojen selvittämiseen niin halutessaan, sekään ei ole väärin. Valinta on jokaisen adoptoidun henkilökohtainen päätös. (Vihavainen & Böling-Navarro, 2019b, 7)

Tervonen-Arnkil (2015b, 6) toteaaakin, että adoptiotyön kehittäminen on mahdollista ansiokkaan tutkimustiedon lisääntyessä ja Partasen (2014, 8) mukaan adoptoitujen mukaan ottaminen kokemusasiantuntijoina monipuolistaisi adoptiotutkimusta. Olisi kuitenkin kaiken lähtökohta, että kysymys esitettäisiin adoptoiduille itselleen; millaista palvelua he toivoisivat heille tarjottavan? Jo se, että joku kysyy, on merkittävää ja silloin voi kokea tulleensa kuulluksi ja enemmän integroiduksi ympärillä olevaan maailmaan. Haastattelututkimus antaisi jatko-tutkimukselle lisää syvyyttä ja voisi tavoittaa tasoja, joita verkkokyselyn välityksellä on mahdotonta tavoittaa. Yhden tutkimuksen loppu, voi olla toisen tutkimuksen alku (Alasuutari 2011, 277).

LÄHTEET

- Adoptiolaki 22/2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120022>. Viitattu 3.12.2022.
- Adoptioperheet ry. 2019. Hyödylliset käsitteet. Adoptioperheet ry:n lehti. Kaille joita adoptio koskettaa. 2/2019. (s. 4–5.) Mustasaari: Korsholms Tryckeri.
- Alasuutari, P. (2011). Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Eriksson, P. 2007. Den processartade adoptionsrådgivningen FSKC Rapport 1/2007. Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området. Helsinki: Ab.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Dufva, M. 2020. Megatrendit 2020. Helsinki: Sitra.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Howell, S. 2006. The Kinning of Foreigners: Transnational Adoption in Global Perspective. New York & Oxford: Berghahn Books.
- Jensen, R. (1999). The Dream Society: How the Coming Shift from Information to Imagination Will Transform Your Business. McGraw-Hill.
- Jäppinen, S. 2012 Avoin adoption. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus kansainvälisestä tutkimuksesta. Pro Gradu -tutkielma, sosiaalityö, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kiviniemi, K. 2001. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (s. 74–88). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kotler, P. (1997). Marketing management. Analysis, planning, implementing and control. N.J.: Prentice-Hall.
- Kukkonen, H. 2022. Ohjauksen tarpeen lisääntyminen. TAMKjournal. <https://sites.tuni.fi/tamk-julkaisut/tamkjournal/ohjauksen-tarpeen-lisaantymisen-harri-kukkonen/>. Viitattu 12.8.2023.
- Lappi, O. 2003–2010. Kognitiotieteen sanastoa. https://www.mv.helsinki.fi/home/olappi/materials/cog_sanasto_2010.htm. Viitattu 23.1.2024.

- Manninen, J. (2004). Mielikuvat ohjaavat aikuisten osallistumista koulutukseen. *Aikuiskasvatus* 24(3), 196–205.
- Ojanen, S. 2001. Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian kehittelyä. Saarijärvi: Palmenia-kustannus.
- Onnismaa, J. 2021. Ohjaus- ja neuvontatyö: Aikaa, huomiota ja kunnioitusta. 3. uudistettu laitos. Helsinki: Gaudeamus.
- Palonen, K. 1988. Tekstistä politiikkaan: Johdatusta tulkintataitoon. Tampere: Vastapaino.
- Partanen, P. 2014. Avoimuus ja perhesiteet adoptoidun elämässä. Helsingin Yliopisto 2014. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 25. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry 2015.
- Pasanen, H. 2004. Työssä oppimisen ohjaus prosessina. Teoksessa Onnismaa J. & Pasanen, H. & Tangar T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 3. Ohjaustyön välineet. (s. 151–176). Juva: PS kustannus.
- Peavy, R. V. 1999. Sosiodynaaminen ohjaus. Konstuktivistinen näkökulma 21. vuosisadan ohjaustyöhön (suom. Petri Auvinen). Helsinki: Psykologian kustannus.
- Peavy, R. V. 2004. SocioDynamic Counselling: A Practical Approach to Meaning Making. Taos Institute Publications.
- Pelastakaa Lapset ry. Adoption jälkipalvelu. <https://www.pelastakaalapset.fi/tyomme/mita-teemme/adoptiotoiminta/kansainvaliset-adoptiot/adoption-jalkipalvelu/> Viitattu 3.12.2022.
- Pylikkö, P. (2015). Mielikuva ja kielikuva. Ja muita dialektisiä esseitä. Taivassalo: Uuni.
- Pärssinen-Hentula, I. 2007. Mikä alkua- ja jälkipalvelu? Teoksessa Tervonen-Arnkil K. (toim.) Lapsen kanssa – olennaista etsimässä: artikkelikokoelma Minun elämäni –projektin työstä 2003–2006. Helsinki: Pelastakaa lapset 2007. (s. 144–148). Forssa: Forssan kirjapaino.
- Pärssinen-Hentula, I. 2009 Käytäntö määrittelemässä jälkipalvelua – lähtökohdina adoptiolapsen elämänkaari ja adoption jälkeisen tuen kolme pilaria. Teoksessa Pasanen, K. & Pärssinen-Hentula, I. VUOSI (toim.) Monimuotoisuutta adoption jälkeiseen tukeen. Artikkelikokoelma Adoptiolapsille Eheämpi elämä –projekti 2006–2009. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja N:o 13. (s. 17–34) Helsinki: Teusmark Oy.
- Ruponen, R. & Nummenmaa, A.R. & Koivuluhta, M. 2000. Ryhmänohjaus muutoksen mahdollisuuden maisemana. Teoksessa Onnismaa, J. &

- Pasanen, H. & Tangar T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1: Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. (s. 88–103). Juva: PS kustannus.
- Ruohio, H. 2014. Suomalaiset kansainvälisesti adoptoidut. Perheeseen ja kansaan kuuluminen. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Schreier, M. 2012. Qualitative Content Analysis in Practice. Los Angeles: Sage.
- Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. 2015. Adoptoidut lapset ja nuoret. Teoksessa Sinkkonen J. & Tervonen-Arnkil K. (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. (s. 42–49). Helsinki: Duodecim.
- Snell, K. 2019. Geenitieto, yksityisyys ja etiikka. Juuret, opas adoptoidun taustan selvittämiseen, Adoptioperheet ry:n lehti. Kaikille joita adoptio koskettaa. 2/2019. (s. 10) Adoptioperheet ry. Mustasaari: Korsholms Tryckeri.
- Tervonen-Arnkil, K. 2015a. Adoption avoimuus. Teoksessa Sinkkonen J. & Tervonen-Arnkil K. (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. (s. 50–65). Helsinki: Duodecim.
- Tervonen-Arnkil, K. 2015b. Alkusanat. Julkaisussa Partanen P. (2014) Avoimuus ja perhesiteet adoptoidun elämässä Helsingin Yliopisto 2014. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 25. (s. 9) Helsinki: Pelastakaa Lapset ry 2015.
- Tilastokeskus 2023. Adoptioita hieman edellisvuotta enemmän vuonna 2022 – pidemmällä aikavälillä laskua. <https://stat.fi/julkaisu/cl8mvtoa80w280dutko17n7c5> Viitattu 11.1.2024.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos). Helsinki: Tammi.
- Valtioneuvosto, 2020. Elinikäisen ohjauksen strategia 2020–2023. Elo-foorumi. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:34.
- Vanhalakka-Ruoho M. 2015. Toimijuus ja suunnanotto elämässä. Teoksessa Kauppila P. A., Silvonen J. & Vahalakka-Ruoho M. (toim.) Toimijuus, ohjaus ja elämäkulkua. (s. 39–54). Reports and Studies in Education, Humanities & Theology. Publications of the University of Eastern Finland.
- Vehkalahti, K. 2014. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Finn Lectura.
- Vehviläinen, S. 2001. Ohjaus Vuorovaikutuksena. Helsinki: Gaudeamus.
- Vihavainen M. & Böling-Navarro M. 2019a. Juurimatkaa koko elämä. Haastateltavana Mikkola, J. Juuret, opas adoptoidun taustan selvittämiseen, Adoptioperheet ry:n lehti. Kaikille joita adoptio koskettaa. 2/2019. (s. 30–32) Adoptioperheet ry. Mustasaari: Korsholms Tryckeri.

- Vihavainen M. & Böling-Navarro M. 2019b. Adoptioneuvonta ja jälkipalvelu auttavat. Juuret, opas adoptoidun taustan selvittämiseen, Adoptioperheet ry:n lehti. Kaikille joita adoptio koskettaa. 2/2019. (s. 6–9) Adoptioperheet ry. Mustasaari: Korsholms Tryckeri.
- Vihavainen M. & Böling-Navarro M. 2019c. Hyödylliset käsitteet. Juuret, opas adoptoidun taustan selvittämiseen, Adoptioperheet ry:n lehti. Kaikille joita adoptio koskettaa. 2/2019. (s. 30–32) Adoptioperheet ry. Mustasaari: Korsholms Tryckeri.
- Vähämöttönen, T. 1998. Reframing Career Counselling in Terms of Counsellor-Client Negotiations. An Interpretive Study of Career Counselling Concepts and Practice. Publications in Social Sciences 34. Joensuu: University of Joensuu.
- Walton, J. 2012. Supporting the Interests of Intercountry Adoptees beyond Childhood: Access to Adoption Information and Identity. *Social Policy and Society*, 11, (s. 443-454). doi:10.1017/S1474746412000115
- Yhteiset Lapsemme ry. 2021. Adoptoidun Ääni -podcast. Jakso 12. Juurimatka ja adoption jälkipalvelut, vieraana Malla Jauhiainen. <https://open.spotify.com/episode/5N43nEWnKttcoEYnqsA2f2?si=6db720b0ce2d48d1> Viitattu 2.9.2023.

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

Kysely adoptoiduille gradututkimusta varten

1. Mitä ajattelet adoptoiduille suunnatun jälkipalvelun tarkoittavan ja sisältävän? Kerro aidosti oman ymmärryksesi mukaan, käyttämättä tiedonhakupalvelimia.
2. Mitä ajatuksia ”jälkipalvelu” terminä/sanavalintana sinussa herättää?
3. Onko sinulla itselläsi ollut tilanne, jonka vuoksi olet hakenut apua/tukea jälkipalvelusta?
 1. Kyllä, olen käyttänyt jälkipalvelua.
 2. En ole kokenut tarvitsevani jälkipalvelun apua.
 3. Olisin halunnut, mutta en hakeutunut koska: (tämän valitessaan vastaaja sai seuraavassa kohdassa kyselyä esitellä perustelunsa omin sanoin)
 4. En ole tiennyt jälkipalvelumahdollisuudesta.
4. Mitä kautta sait tiedon jälkipalvelusta ja oliko sinne hakeutuminen helppoa?
5. Minkä ikäinen olit ottaessasi ensimmäisen kerran yhteyttä jälkipalveluun ja millainen elämäntilanteesi oli tuolloin?
6. Mihin asiaan hait jälkipalvelusta apua/tukea ja koetko, että sait sen mitä tarvitsit?

7. Vastaa seuraaviin väittämiin kokemuksesi perusteella jälkipalvelusta (5=täysin samaa mieltä, 1=en lainkaan samaa mieltä):

- Jälkipalvelu oli minulle merkittävää,
- Minulle tuli tervetullut/vastaanotettu olo,
- Tunsin tulleeeni kuulluksi,
- Koin saamani palvelun asiantuntevaksi,
- Sain uutta tietoa,
- Asiani saatettiin loppuun asti,
- Olen tyytyväinen saamaani palveluun

8. Kerro vielä omin sanoin mahdollisimman laajasti omasta kokemuksestasi jälkipalvelusta:

9. Jos termiä "jälkipalvelu ei olisi olemassa, niin millä termillä tätä palvelua voisi sinun mielestäsi kutsua?

10. Vastaajan ikä:

11. Vastaajan sukupuoli:

nainen / mies / muun sukupuolinen / en halua vastata

12. Minua koskee:

kansainvälinen adoptio / kotimaan adoptio

13. Jos sinuun saa olla yhteydessä mahdollisen lisäkyselyn/haastattelun yhteydessä, niin jätä yhteystietosi alle (yhteystietoja ei yhdistetä annettuihin vastauksiisi)